

Pârvu Boerescu

A CAFTI, CALTABOȘ, CHIUL
NOTE ETIMOLOGICE ȘI LEXICALE

A CAFTI

(CAFTAN³, A CĂFTĂNI², FRAIER, (BANI) GRUP², GRUBĂ, A TURNA⁽³⁾)

Verbul *a cafti* „a lovi, a bate (până la sânge)” este un element de argou a cărui origine a rămas până acum discutabilă. În perioada interbelică, făcea parte din „limbajul mahalalelor”, așa cum preciza Valentin Gr. Chelaru, în „Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide”, vol. IV (1937), p. 102, 114.

P. Ciureanu pare să fi fost primul cercetător care a înregistrat, în vol. II (1935) al aceleiași publicații (p. 205), cuvântul *a cafti*, pe care l-a auzit în vorbirea unui interlop din portul Constanței. Cele două citate ale acestui autor, reproduse adesea mai târziu, sunt: „*i-am caftit una*” (cf. „*i-am cardit¹ o palmă*”, cf. *i-am ars/tras una* etc.), apoi „*l-au turnat și l-au caftit fraierii în grubă*”. Această propoziție ar merita mai multă atenție, deoarece fiecare cuvânt, în afară de *a cafti*, are un sens argotic diferit de ceea ce cunoaștem din limba curentă. Vom reveni asupra acestor detalii. Val. Gr. Chelaru mai făcea o precizare (*ibidem*): *a cafti* este sinonim cu alți termeni de argou: *a bombardă* „a bate” – *l-am bombardat oleacă* „i-am cărat câțiva pumni”, *a atinge la bilă* „a lovi la cap”, *a boți* „a bate”. (Vezi și *a bumbăci* etc.)

Un lucru cu totul remarcabil, autorii citați, inclusiv comentatorii mai avizați ai acestora, Iorgu Iordan și Al. Graur au lăsat verbul *a cafti* fără vreo explicație etimologică.

În lexicografia românească, primul dicționar care înregistrează cuvântul este DLRM (1958), care procedează la fel, lăsându-l fără etimologie. Fără să existe vreo referire într-un studiu anterior, odată cu apariția DEX-ului (1975) apare și etimologia preluată de toate dicționarele ulterioare: „*fig. cafti*” (*kafti!*). Au mai trecut 35 de ani până când Rodica Zafiu a publicat cel mai important studiu despre argoul românesc: *101 cuvinte argotice* (Humanitas, 2010). Constatarea autoarei (p. 121) este extrem de simplă și de categorică: în niciun dicționar al limbii române și în niciun studiu despre cuvintele românești împrumutate din această limbă nu se găsește verbul

¹ Verbul *a cardit*, „a lovi, a da o lovitură”, „probabil de origine țigănească”, a fost dat de P. Ciureanu (*ibidem*) ca sinonim cu *a cafti*.

a cafti. Este de mirare că nimeni nu a avut în acest timp curiozitatea să facă o cât de mică investigație printre conaționalii noștri romi care vorbesc curent limba maternă, ca să afle adevărul²...

Rodica Zafiu (*op. cit.*, p. 121) recunoaște că „originea verbului nu este deloc clară”. În consecință, autoarea încearcă să-i dea o explicație pe terenul limbii române, pornind de la expresia *a lua un caftan* „a lua bătaie”, care ar proveni printr-o metaforă ironică din *caftan* (< tc.) „veșmânt de ceremonie lung până la călcâie, semn distinctiv al rangului boieresc al celui care îl purta”, respectiv din verbul derivat *a căftăni* „a investi pe cineva cu rangul de boier la curtea domnească”. Mai departe (*ibidem*): „Sensul metaforic al verbului *a căftăni* și sensul de bază al verbului *a cafti* sunt deci echivalente; rămâne totuși problematică diferența dintre forme, care nu poate fi explicată în mod foarte convingător”. Într-adevăr, soluția sugerată, scurtarea verbului *a căftăni* prin falsă analiză, în care *-ăni* ar fi fost luat drept sufix, „rămâne o simplă ipoteză, cu destule semne de întrebare”, după spusele autoarei înseși. *Caftan* și *a căftăni* erau totuși cuvinte prea bine cunoscute, mai ales într-o epocă mai veche, încât este greu de crezut că un vorbitor român nativ și-ar fi putut închipui că verbul *a căftăni* se poate segmenta într-o rădăcină **căft-*, cu dublul înțeles de „caftan boieresc” și de „bătaie”, și un sufix *-ăni*, de unde ar fi provenit verbul „scurtat” *a *căfti*. O evoluție fonetică de la *a *căfti* la *a cafti* ar fi problematică, iar metafora ironică invocată rămâne o presupunere lipsită de acoperire, câtă vreme „limbajul mahalalelor” nu era în contact direct cu limbajul curții domnești și cu cel al protipendadei. Ar mai trebui să arătăm că așa-zisa „lovire peste spate” menționată în MDA, I, p. 413, ca sens secundar al verbului *a căftăni*, nu putea avea înțelesul de „bătaie” în ceremonialul curții domnești, ci doar pe acela de atingere ușoară, ca semn de felicitare sau de încurajare din partea domnitorului. Același gest subzistă și în prezent în cazul unei îmbrățișări prietenești, semnificând admirație, încurajare, compasiune etc.

Dacă examinăm expresiile *na și ție un caftan!* (rar) „bătaie, trântea!” (cf. Scriban, SDLR, p. 216), precum și *a lua un caftan* (cf. Zafiu, *op. cit.* p. 121), o presupunere mai firească ar fi aceea că substantivul derivat *cafteală* a devenit *caftan*² prin schimbare de sufix, sub influența celorlalte cuvinte de argou care includ sufixul *-an*, de exemplu *barosan*, *bulan*, *cioran*, *crăcan*, *molan*, *muian* etc., ceea ce nu exclude însă legătura ironică stabilită de vorbitori între *caftan*³ „cafteală” și *caftan*¹ „veșmânt boieresc”, mai ales dacă bătaia ar fi fost însoțită de punerea unui sac peste capul celui „caftit”. Derivatele *a căftăni*² „a bate” și *caftangiu*² „bătăuș” sunt ulterioare apariției lui *caftan*³, întrucât ele nu au fost înregistrate în aceeași epocă de A. Scriban, alături de acesta din urmă. Vezi și E. Suci, IT, II, 137, în

² Ca dovadă că o asemenea investigație ar fi fost profitabilă, iată experimentul pe care l-am făcut nu demult, întâmplător, vizitând un târg de artizanat și având ocazia să aud câteva persoane care conversau în rromani: cu gândul la cele citite, am întrebat dacă le era cunoscut cuvântul *cafti*. Răspunsul dat imediat a fost afirmativ, dar cu precizarea: „nu este al nostru”!

opinia căruia *caftan* din locuțiunea *a lua un caftan* „a lua o bătaie”, *caftangiu* „bătăuș” și *căftăni* „a lovi, a bate” au dezvoltat aceste semnificații după verbul *a cafti* „a bate”.

Mai aproape de adevăr a fost Al. Ciorănescu (CDER nr. 1275), care spunea despre *a cafti*: «nu știm dacă are vreo legătură cu mr. [= ar.] *mi căhtescu* „mor (de răs)”». Intuiția autorului era excelentă, deoarece în lipsa oricărui cuvânt asemănător ca înțeles, cu rădăcina *caft-*, din limbile aflate în contact cu româna, soluția era să apelăm la analogia cu numeroasele cuvinte românești de origine slavă, turcă etc., în care *f* românesc a înlocuit un *h* mai vechi: *vârf* < v.sl. *vrŭhŭ*, *raft* < tc. *raht*, *baftă* < țig. *baxt*, cf. tc. *baht* etc.

Al. Ciorănescu nu a avut la dispoziție dicționarul-tezaur al dialectului aromân, de Tache Papahagi, apărut ulterior, în care, la p. 325, sunt exemplificate sensurile cuvântului aromânesc (*mi*) *căhtescu*, *căhtii*, *căhtire*, *căhtit*: 1) „a râde cu hohote, a leșina râzând [a se prăpădi de răs]”, 2) „a(-l) leșina (pe cineva)”, 3) „a distruge, a zdrobi”. Din punct de vedere etimologic, acest verb s-ar explica prin contaminarea între tc. *qahqaha* [*kahkaha*] „hohot de răs” și alb. *kahtit* „sgusciare, sbucciare noci” [a scoate din coajă, a dezghioca; a descoji, a sparge nucile] (DDA).

Unul dintre citatele date de T. Papahagi ne sună foarte familiar: *căhtîși fičîorîl'i... cu vearga*, adică „i-ai leșinat pe copii *bătându-i* [*s.n., P.B.*]... cu varga”. În acest context, ni se pare că singurul etimon al cuvântului aromânesc este verbul alb. *kahtit/kahtis* „a curăța de coajă, a dezghioca (nuci, alune, migdale etc.)”, existent și în *Dicționarul albanez-român* de Renata Topciu, Ana Melonashi, Luan Topciu (Polirom, 2003, p. 433). Vecinătatea aromânilor fârșiroți și macedonenii cu albanezii explică atât posibilitatea împrumutului cât și evoluția de sens de la *kahtit* „a sparge nucile”, din albaneză, la *căhtire* „a-l bate pe cineva până leșină”, din aromână.

Aceeași evoluție semantică este semnalată și în argoul din România Vechiului Regat, unde cuvântul *a cafti* este împrumutat fără îndoială din limba albaneză, anume din verbul alb. *kahtit*. Pentru a explica fenomenul, trebuie să reamintim cele spuse când am dat etimologia cuvântului *șpagă* < alb. *shpagë* „despăgubire, amendă, răsplată” (în LR, LXII, 2013, nr. 1, p. 8–11): «Împrumutul în limba română a fost făcut prin vorbitorii de limbă albaneză stabiliți în Principatele Române, cunoscuți în special sub numele de *arnăuți* (< tc. *arnavut* „albanez”)... În toată perioada fanariotă, „arnăuții” constituiți în corpuri militare aveau nu numai atribuțiile gărzii domnești, dar și pe cele ale jandarmeriei (sub numele de *poterași*), precum și pe cele ale poliției (*agiei*)... Se poate presupune că numărul albanezilor nativi care au servit în trupele de arnăuți era destul de important, ținând seama de marele prestigiu militar de care se bucurau albanezii în Imperiul Otoman». La cele spuse anterior adăugăm acum faptul că însuși numele de „arnăut”, împreună cu uniforma acestuia, care coincidea cu costumul național al războinicilor din munții Albaniei, dovedește cu prisosință preeminența și importanța pe care albanezii nativi o aveau în raport cu ceilalți mercenari balcanici care slujeau în diversele trupe de „arnăuți” ale administrației domniilor fanariote din Principatele Române.

Intrarea verbului *a cafti* în „limbajul mahalalelor” s-a petrecut, probabil, spre sfârșitul epocii fanariote, cel mai târziu la începutul secolului al XIX-lea. În acea vreme, la fel ca aproape pretutindeni în aceeași epocă, arnăuții *agiei* (poliției) foloseau drept principal mijloc de obținere a mărturisirilor de la delincvenți *cafteala* – bătaia, dusă uneori la extrem, până la sânge sau până la leșin. „Dezghiocarea” arestaților urmarea, cel puțin în principiu, extragerea „miezului cel bun”, adică descoperirea adevărului despre fărădelegile care erau puse pe seama celor suspectți. O confirmare indirectă a acestei specialități a slujbașilor *agiei*, în mare parte arnăuți albanofoni, o reprezintă propoziția citată la începutul articolului nostru: „*l-au turnat și l-au caftit fraierii în grubă*”.

Cercetând glosarele de argou mai vechi, vom constata că *a turna* avea în perioada interbelică și un alt sens argotic decât cel curent astăzi, cel de „a pârî, a denunța, a face o delațiune” (cf. Zafiu, *op. cit.*, p. 296). Al. Vasiliu citează în articolul său – *Din argoul nostru* (în revista „Grai și suflet”, VII, 1937, p. 128) – verbul *a turna*, care însemna „a prinde, a aresta”, cu exemplul *m-a turnat cu fapt*, adică „m-a prins asupra faptului”. *A turna* se poate interpreta în contextul dat prin „a arunca pe cineva în arestul poliției”, iar dacă ținem seama de faptul că celulele în care erau închiși deținuții se găseau de multe ori în „beciul” secției de poliție, *a turna* devine echivalentul acțiunii de a „arunca la beci”, ca eufemism blând-ironic.

Cu această ocazie remarcăm folosirea în propoziția citată mai sus a substantivului *grubă*, la care iarăși nu mai regăsim sensurile argotice discutate de Rodica Zafiu (*op. cit.* p. 197–199): „grămadă, mulțime de bani” *bani grubă* etc. În exemplul nostru, locul unde a fost *turnat și caftit* interlopul în cauză este chiar *gruba*, ca variantă a *hrubei*, respectiv *beciul* poliției. Într-adevăr, sensul original al cuvântului *grubă* este cel de „groapă”, intrat în română fie direct din germ. *Grube*, fie din idiș, poate și din poloneză, iar *hrubă*, din ucraineană.

Sensul „grămadă de bani” al *grubei* s-ar explica destul de ușor prin faptul că sacii cu bani erau de multe ori îngropați de către hoți în locuri numai de ei știute, pentru a nu fi prinși cu banii furați asupra lor. De asemenea, se poate presupune o contaminare între *grubă* „groapă (cu bani îngropați)” și (în v.) *grop* (< it. *gropo*), *grup* (< ngr. *γροῦπος*) „sac sigilat pentru transportul banilor expediți prin poștă dintr-o localitate într-alta”, echivalentul din secolul al XIX-lea al mandatului poștal modern. Locuțiunile *bani grup* și *bani în grop* aveau exact același înțeles, anume banii, în monede de argint sau de aur, introduși în săculețele numite „grop” sau „grup”, care urmau să fie trimiși prin poștă.

În sfârșit, faptul că respectivul interlop, din propoziția argotică discutată până acum, a fost *turnat și caftit* în *grubă* de „*fraierii*” pune o altă problemă etimologică: cine erau *fraierii*? În contextul dat, singurul răspuns verosimil este acela că „*fraierii*” erau chiar agenții de poliție. Acest înțeles neobișnuit necesită însă o explicație mai detaliată.

La origine, *Freier*, în limba germană, probabil și în idiș, însemna inițial „tânăr *liber* de orice alte obligații”, „flăcău bun de însurat”, apoi „pețitor”, „pretendent”

(la o cerere în căsătorie), cf. germ. *Freierei* „cerere în căsătorie”. Verbul german *freien* are același sens: „a cere în căsătorie”, iar expresia germ. *nach Geld freien* se traduce prin „a umbla după zestre”, de unde se poate deduce că germ. *Freier* putea fi și „vânătorul de zestre”. Vezi totuși explicațiile lui Al. Graur din BL, XIV, 1946. p. 108, din care rezultă că *Freier* a dobândit și în germană sensul de *fraier*, adică de „om corect, fără nicio șansă la jocurile de noroc trucate”, în argoul trișorilor.

Cuvântul *fraier* a intrat în argou nu numai în română, ci și în rusă și în alte limbi slave. În rusă, cuvântul se pare că a fost preluat din argoul portului Odessa, unde clienții caselor de prostituție erau numiți *fraieri*, victime potențiale ale proxenetilor și ale altor profitori. Alte amănunte despre istoria acestui cuvânt pot fi găsite la Rodica Zafiu, *op. cit.* p. 204–205 și la Dan Alexe, *op. cit.*, p. 191. De remarcat, totuși, că în limba rusă s-au păstrat și sensurile aparent pozitive ale *fraierului*: „logodnic” sau „om îmbrăcat elegant” („fante”), inclusiv „om cu parale”, iar cu sens negativ, în perioada sovietică, denumirea de *fraier* (*фраер*) – în acest caz un infractor lipsit de abilitate – s-a transferat mai ales asupra unor membri ai nomenclurii partidului comunist sau ai aparatului de stat („апаратчики”), care s-au îmbogățit pe căi necinstite și care au fost condamnați la închisoare, pentru „tepele” date sau „spăgile” luate. Din acest motiv, în limba rusă a apărut proverbul foarte răspândit *жадность фраера сгубила* „lăcomia l-a pierdut/l-a înfundat pe *fraier*”³.

În orice caz, sensul curent al *fraierului* din limba română este acela de „om ușor de păcălit, ușor de tras pe sfoară”, „omul naiv, prost”. În conflictul permanent dintre „șmecheri” și „fraieri”, în lumea interlopă, din punctul de vedere al infractorilor experimentați, omul legii putea fi inclus adesea printre „fraieri”, atâta vreme cât acesta nu era în stare să-i prindă pe toți cei care încălcau legea. Din același punct de vedere, din cel al „șmecherului”, „prinderea hoțului” nu era decât un „accident”, o greșală a hoțului și nu un merit al polițistului. Credem că utilizarea învechită a termenului „fraier” pentru agenții poliției se poate justifica în acest fel, în contextul prezentat mai sus.

Revenind la verbul *a cafti* și la etimologia sa albaneză, arnăuțească, mai rămân câteva chestiuni neclarificate. Prima ar fi: unde a apărut metafora: „a dezghioca”, „a sparge nucile etc.” → „a-i da cuiva o bătaie (soră cu moartea)”. Ea trebuie să fi apărut mai întâi în albaneză, foarte probabil într-un argou albanez, dispărut după ce albanezii și-au pierdut rolul de jandarmi în Imperiul Otoman. Faptul că aromâna și dacoromâna au împrumutat verbul albanez numai cu sensul său metaforic pare să se explice în acest mod.

În subsidiar, ar trebui să arătăm calea prin care cuvântul albanez s-a transmis de la arnăuți la români, întrucât există nenumărate dovezi că trupele de arnăuți aveau o compoziție etnică eterogenă, incluzând practic toate popoarele balcanice. În această privință, credem că arnăuții, indiferent de naționalitate, au învățat și

³ Cf. Википедия, Викисловарь, *Блатной словарь* // <http://www.sayruss.narod.ru/>, *Краткий словарь криминала, блатной жаргон* // <http://www.aferizm.ru/index.htm> etc.

cunoșteau bine limba țării sau a locului unde se găseau, dacoromâna, respectiv aromâna. Având preeminența în aceste trupe de arnăuți, este posibil ca albanofonii să fi impus celorlalți „arnăuți”, de alte origini, un jargon comun, limitat la un mic număr de cuvinte albaneze deosebit de expresive, dintre care *a cafti*, *chiul* și *șpagă* au avut, probabil, cea mai intensă circulație⁴, fiind transmise apoi, sub o formă degradată semantic, limbajului colocvial românesc. Putem presupune, de exemplu, că atunci când un „arnăuț” amenința pe cineva cu bătaia, nu i-ar fi zis prezumtivului infractor: *dacă nu mărturisești, te bat*, ci i-ar fi spus, mai probabil: *dacă nu mărturisești, te caftesc!* Împricinatul învăța argoul pe pielea lui, după metoda *Wörter und Strafen* (cuvinte și pedepse)⁵.

În consecință, putem afirma că termenii argotici *a cafti*, *chiul* și *șpagă* sunt o componentă semnificativă a unui filon etimologic încă insuficient explorat (vezi, mai jos, și etimologia cuvântului *chiul*), anume acela al influenței limbii albaneze asupra limbii române colocviale, pe filiera relațiilor dintre arnăuții domniei sau ai boierilor și populația săracă a mahalalelor orașelor și târgurilor din Moldova și din Țara Românească. Transformarea acestor cuvinte de origine albaneză în cuvinte românești de argou nu a avut, în mod cert, o conotație etnică, ci doar una istorică și socială, determinată de relațiile politice, economice și sociale existente la sfârșitul epocii fanariote.

Cafti, din alb. (arn.) kahtít.

Caftan³ ← *cafteală, cafti*, cf. *molan etc.*, cf. *caftan*¹.

Căftăni² ← *caftan*², cf. *cafti*.

(Bani) grup² ← *(bani în) grop/ grup + (bani în) grubă*.

Fraier, din germ., idiș, rus. etc. *Freier* (*фpaep*).

Grubă, din germ. *Grube*, pol. *gruba* etc., cf. *hrubă*.

CALTABOȘ

Caltaboșul este un *cârnaț* (< lat. **carnācius* „de carne” < lat. *carō*, *carnis* „carne”), un produs tradițional românesc preparat în casă, după tăierea porcului, la Crăciun sau la alte praznice. Umplutura caltaboșului se poate face din măruntaiele porcului, din ficat, rinichi, inimă, plămâni, splină, șorici, grăsime și slănină, inclusiv din carne tocată, cu adaos de mei, păsat, ori orez, ceapă, sare și diverse condimente etc.

⁴ Este posibil ca *skandenberg* sau *skanderbeg* (pop.) „întrecere de forță a brațelor (arm-wrestling)” să fi fost derivat din numele eroului albanez Gjergj Kastrioti Skanderbeg (cf. Rodica Zafiu, *Păcatele limbii*, în „România literară” nr. 26/2002, ap. Irina Arapi, 2016, p. 15), dacă a făcut parte din același jargon al „arnăuților”, transmis limbii române.

⁵ Cf. *Wörter und Sachen* „cuvinte și lucruri”. Vezi, în sensul dat de noi, fr. *travailler*, sp. *trabajar* „a munci”, verbe moștenite din lat. pop. **tripaliāre* „a chinui, a schingiui” < lat. *tripālium* „instrument de tortură (format din trei pari), destinat sclavilor” etc.

Specificul caltaboșului este acela că este mai gros decât alți cârnați confecționați cu aceeași ocazie, deoarece întreaga compoziție, tocată mărunț, la care se mai adaugă uneori puțină zeamă din fiertura capului de porc, este încărcată în *intestinul gros* al porcului, după care caltaboșul se fierbe bine în apă cu sare, conservându-se astfel pentru un timp destul de îndelungat, în frigul iernii.

Rețetele de preparare a caltaboșului pot fi cât se poate diverse, în funcție de tradițiile locului sau de preferințele fiecărei gospodării în parte, elementul invariabil al tuturor rețetelor rămânând însă „recipientul”: *intestinul gros* al porcului! (Vezi și sinonimul *chișcă* „intestin gros la porc” și „un fel de caltaboș”, cf. DELR. II/1, p. 219.)

Variantele fonetice ale acestui cuvânt larg răspândit în toată țara sunt numeroase: *cartaboș, cartaboj, cărtaboș, cărtaboș, caltaborș, catalboș, cardaboș, cardaboj, galdaboș, gâldăbaș, gâldăbaj* etc. Ceea ce ne dă de gândit în privința acestor variante este elementul lor aparent cel mai stabil: *-boș*, cu sensul regional: „intestin gros [al porcului]”, care s-ar explica destul de firesc printr-un singular refăcut din *boașe*, cf. DA, I/1, 587. Vom reveni asupra acestui amănunt.

Caltaboșul are drept sinonim regional, neliterar, pe *câlbaș* (var.: *calbaș, călbaș, călbașă, gâlbaș* etc.), a cărui formă de singular cu *-ș* este probabil refăcută după pl. *câlbași*. *Câlbaș* a fost împrumutat din limbile învecinate, mai puțin probabil din rus. *kalbasa* = *колбаса* „cârnat/caltaboș” (DEX), ci mai curând din bg. *kolbás*⁶ „cârnați”, *kolbási* „cârnățării”, de asemenea din magh. *kolbász* „cârnat”.

Pe urmele lui A. Cihac (DÉDR, 44)⁷, August Scriban (SDLR, 213) atribuia cuvintelor citate s.v. *calbaș*, inclusiv cuvântului *caltaboș/cartaboș*, același etimon îndepărtat: v. sl. *klūbasa* „cârnat”, deși H. Tiktin scria cu convingere despre etimologia lui *caltaboș*: „hat mit ksl. *klubasa* «Wurst» wohl kaum etwas zu thun” [este extrem de greu de crezut că ar avea vreo legătură cu v.sl. *klubasa*] (TDRG, 268).

În *Dicționarul Academiei* (DA I/II, 1, 1914, 54–55), pe lângă constatarea perpetuată cu mici excepții în toate dicționarele explicative ulterioare: „etimologia necunoscută”, sunt date spre comparație forma românească *gâldăbaș* (despre care nu se spune că ar fi o variantă fonetică a lui *caltaboș*), alături de alb. *gardumbëzi* „mațe umplute” și n.-grec. *γαρδοβία* „mațe de vițel”, care nu au de fapt nicio relevanță în cazul cuvântului românesc. Mai interesantă este părerea că, asupra variantelor lui *caltaboș* s-ar fi exercitat influența cuvintelor *câlbaș, cârnaț* și *boașe*.

În virtutea existenței unui *mainstream* în etimologia românească, în favoarea înrudirii dintre *câlbaș* și *caltaboș* pe baza sinonimiei celor două cuvinte, doamna

⁶ Variantele bg. *kalbasa*, cf. DA, sau bg. *kălbasa*, cf. DELR, II, 128, nu aparțin limbii bulgare literare. Echivalentul bulgar al *caltaboșului* este *кървавица* [kărvavîța], cf. DR-B, 1962.

⁷ „**Cartaboș**, s., (sans doute pour *calabaș*), s. boudin; cfr. vsl. *klūbasa* *farcimen*, nsl. *klobasa*, pol. *kielbasa*, russ. *kalbasa*, *kolbasa*, cr. serb. *kobašica*, lit. *kilbasas*, magy. *kolbász* *saucisse*; (cfr. magy. *kartifiol*, de l'all. dial. *karviol* = it. *caivol fiore* choux-fleurs.)” [CDED, 44].

Iulia Mărgărit ne-a oferit (în LR, 2014, 1, p. 13–22⁸) un model de evoluție fonetică de la *câlbaș* la *caltaboș*, pe care îl rezumăm după DELR, II/1, p. 23: «din *câlbaș* (= *câlbaș*) „caltaboș” + *baș* (< tc.) „de cea mai bună calitate” > **călbabaș*, **calbabaș* > **căldabaș*, **caldabaș* prin disimilare (cf. *găldăbaș*, *găldăbaj*) > **caldaboș* (cf. *cardaboș*, *galdaboș*) > *caltaboș*».

Fără îndoială, modelul citat este susținut la fiecare pas al ipoteticei sale evoluții fonetice prin analogii cât se poate de reale. Totuși, rămân câteva semne de întrebare. În legătură cu forma *cocoș-baș* „cocoșul care – auzind *toaca din cer* – cântă *cel dintâi*, înaintea celorlalți cocoși” (cf. HEM, 2663), în care elementul de compunere *baș* apare postpus, de ce aceasta este mult mai rară decât formele cu elementul de compunere antepus, de exemplu: *baș-bază* „bragă de cea mai bună calitate”, *baș-rachiu* „rachiu de cea mai bună calitate” etc.? Aici trebuie însă să observăm că braga și rachiu erau băuturi comercializate adesea și în trecutul mai îndepărtat, având calități diferențiate în funcție de preț. Înainte de epoca industrială, *caltaboșii* erau însă un produs casnic nedestinat comercializării, iar calitatea acestora era apreciată în casa fiecăruia, fără să existe o apreciere structurată la nivelul comunității, în tot satul. De aceea ne întrebăm: de ce ar fi fost necesară adăugarea unui element de compunere turcesc, dacă se putea spune mai firesc: *un călbaș bun (de tot)*? Ori, ca apreciere: *Măi, cătu-i de bun! Tare-i bun!* etc.

Chiar dacă elementul de compunere *baș*- putea să fie atașat în orice poziție, ce nevoie ar fi avut vorbitorul unui grai în care *baș* era cunoscut pentru valoarea sa superlativă să-l adauge după *câlbaș/calbaș* (forme fonetice relativ rare), pentru a obține un compus atât de neufonic – **calbașbăș*, doar ca să fie nevoit să-l simplifice imediat după aceea la **calbabăș*? Trecând mai repede peste disimilările invocate (v. *supra*), rămâne totuși neclar de ce s-a ajuns de la **caldabaș* la **caldaboș* și apoi la *caltaboș*, cu [d] > [t] (oare de ce?), din moment ce forma cea mai veche a t e s t a t ă este *cârtaboș*?

În altă ordine de idei, dacă cea mai veche atestare este cea din Transilvania (în dicționarul lui T. Corbea, circa 1700), cu *r* în loc de *l* și cu *â* analogic după *cârnat* (ceea ce presupune existența unui *a* mai vechi), cum este posibil ca elementul de compunere „cel dintâi”, „de frunte”, „cel mai bun”, „cel mai...” etc., de origine turcă otomană, să fi fost exportat peste munți la o epocă atât de veche, de vreme ce însăși autoarea recunoaște că cel mai vechi compus cu *baș*- atașat unui cuvânt românesc este *baș-boier*, atestat abia în anul 1771 (sau 1763, cf. DELR I, 195)?

În sfârșit, este greu de înțeles cum formele al căror element final era *-baș* s-au convertit la formele clar majoritare cu *-boș* numai sub influența unui cuvânt ca *moș* „tobă preparată în cecul porcului”, un sens secundar necunoscut majorității vorbitorilor români neaoși și cu o circulație restrânsă numai la unele dintre graiurile sudice. Despre influența bilabialei *b* precedente asupra evoluției unui *a c c e n t u a t*,

⁸ În DELR, II/1, trimiterea la paginile articolului Iuliei Mărgărit este eronată: p. 63, în loc de p. 13(–22).

care ar trebui să devină *o a c c e n t u a t*, trebuie să menționăm că nu există alte cazuri similare. Acestea sunt motivele pentru care păstrăm speranța că încercarea noastră de a găsi o soluție alternativă ar putea în cele din urmă să se dovedească utilă, deși etimologia criticată mai sus va beneficia de mai multă notorietate, prin includerea ei în DELR, vol. II, partea I.

Vom observa mai întâi că termenii generici pentru produsele obținute din tăierea porcului sunt moșteniți din latină sau sunt derivați ai acestora: *carnea*, *capul*, *urechile*, *sângele*, *grăsimea*, *lardul* (înlocuit ulterior de *slănină* < v.sl.), *ficatul*, *stomacul*, *inima*, *splina*, *costița*, *picioarele*, *șoriciul*, *bășica*, *mațele*, *cârnații*, *sângeretele* etc. Nu vedem de ce cuvântul *boș*, singularul refăcut din *boășe*, cu sensul regional de „intestin gros (al porcului)”, nu ar putea fi și el o formă derivată a unui cuvânt moștenit din latina populară. Etimonul general acceptat al acestuia este lat. vulg. **byrsea* > **borsia*, cu *r* disimilat total ulterior, varianta latină dunăreană a lat. târz. *byrsa*, *būr̄sa* „mic sac de piele”, cf. it., prov., cat. *borsa*, sp. *bolsa* idem etc. (REW³ 1432). Cuvântul latin vulgar moștenit de limbile romanice a fost împrumutat din v. gr. *βύρσα* „piele, burduf”.

Evoluția semantică divergentă din limba română se explică prin faptul că o pungă de piele, la modul cel mai generic, este plină sau este destinată să fie umplută. De aici, pe de o parte, sensul de „scrot cu testicule”, iar pe de altă parte sensul de „intestin gros” al porcului sacrificat, destinat pregătirii caltaboșului prin segmentarea în bucăți mai scurte, legate mai întâi la un capăt, luând astfel forma unui „sac”. Vezi și sinonimul *boșomete* (Olt.) „caltaboș” (DGS, I, 2009, 118).

Faptul că sensul secund al cuvântului *boș* este prea puțin atestat în scris se datorează fenomenului modern de tabuizare, în special în textele scrise, a cuvintelor cu semnificație „rușinoasă”, indiferent câte alte sensuri secundare „nerușinoase” le-ar avea acestea.

Dificultatea majoră a etimologiei *caltaboșului* este dată de secvența inițială *calta-*, *carta-* etc., căreia nu i s-a găsit până acum o explicație mulțumitoare. Pentru a rezolva problema, trebuie să pornim de la faptul că în domeniul culinar, anumite propoziții scurte cu o tentă mai mult sau mai puțin hazlie devin cuvinte compuse, formate dintr-un verb la indicativ sau la imperativ și un substantiv (vezi FCLR, I, p. 103–114). Rezumându-ne la câmpul semantic al „mâncării”, la întrebarea: *ce face cutare?* găsim răspunsuri ironice de tipul *își papă laptele* (ca bebelușii), *îl lă mama* (ca pe copiii mici), *este cu cașul la gură* (precum porumbeii tineri), *zgârie brânza* sau *linge blidele*, care au devenit arhicunoscutele porecle *papă-lapte* sau *lă-mă*, *mamă*, pentru un om bleg, neajutorat precum copiii mici, *zgârie-brânză* pentru un om zgârcit și *linge-blide* pentru omul lacom, care trăiește pe socoteala altora. Cu mai puțină ironie, însă cu o oarecare empatie se poate spune despre cineva lacom: *ce face?* „*Bagă la burdihan*”, atât de mult, de se plânge apoi că nu mai poate dormi din pricina *stomacului* prea „*încărcat*”. Asemenea expresii sunt consecința observării atente a comportamentului sau a activității celor din jur.

În preajma sărbătorilor, în veselia care însoțește tăierea porcului, se pare că au apărut expresii glumețe adresate sau aparținând persoanelor care se ocupau de umplerea caltaboșilor, dintre care una a devenit „proverbială”, pe baza echivocului semantic hazliu reprezentat de cuvântul *boașă/ boș* (*boș* fiind singularul refăcut din pl. *boașe*). La întrebarea *ce fac* acele persoane, într-o epocă în care se mai păstra în vorbirea curentă, regional, verbul *a cărca* încă neprefixat⁹, răspunsul așteptat putea fi „(eu) *carc/ (el/ea/ei/ele) carcă*¹⁰ *la boașe/ la boș*”, adică „*incarc/ încarcă* fragmentele de intestin gros ale porcului cu tocătura pregătită”. În tempo rapid, această scurtă propoziție ar fi sunat „*carc(')la-boș*”, cu grupul consonantic *-rcl-* care este destul de greu de pronunțat și care nu există în alte cuvinte românești.

Odată cu imitarea și cu răspândirea acestei expresii, în paralel cu ieșirea aproape completă din uz a verbului *a cărca* în favoarea lui *a încărca* și în același timp cu transferul semantic de la acțiune la obiect¹¹, **carclaboș* (< **carc(ă)-la-boș*) a început să sufere transformările fonetice necesare pentru simplificarea grupului amintit.

Primul fenomen a fost cel de acomodare a locului de articulație a ocluzivei velare *c* la contextul dental al lichidelor *r* și *l* învecinate, având ca rezultat înlocuirea lui *c* de cele mai multe ori cu dentala surdă – *t*, sau, mai rar, cu cea sonoră – *d*, din variantele **cartlaboș*, respectiv **cardlaboș*. Înlocuirea din aceleași motive a lui *c* prin *t* într-un grup triconsonantic se mai întâlnește, de exemplu, în forma populară *stlab* < *sclab* < *slab* (S. Pușcariu, LR, II, p. 157).

Cea de a doua etapă, cea a simplificării grupului de trei consoane din **cartlaboș*, **cardlaboș* s-a realizat într-o primă variantă evolutivă prin disimilarea

⁹ Vezi în DA (II/1, 567, s.v. *încărca*) citatul dintr-o poezie populară în care apare verbul neprefixat a *cărcă*: „Printre caicèle / Mai în jos de schele, / *Carcă-mi-se* 'ncarcă, / Două-trei sandale (Teodorescu, P. P. 643). Verbul s-a păstrat și în aromână: *carcu, cărcare*, alături de *ncarcu, ncărcare* (T. Papahagi, DDA, 858), și în istoromână: *carcă*, alături de istr. *âncărcă*, cf. *carcă* „încărcătură” (P. Neiescu, DDI, I, p. 202, 57). Vezi și expresia *lă-mă, mamă*, care păstrează verbul învechit și popular *a la*, înlocuit în prezent, în limba curentă, cu forma amplificată *a spăla*.

¹⁰ Eventuala derivare a acestei expresii din două substantive unite printr-o prepoziție: **carcă* „încărcătură, umplutură”, cf. istr. *carcă* (vezi nota anterioară), cf. it. *carica*, fr. *charge* etc. idem + *la* + *boș* „intestin gros de porc” pare să fie mai puțin probabilă, deoarece ar include un cuvânt neatestat în dacoromână, această variantă derivativă având numai un singur termen de comparație, numele topic *Arșiță-la-Pădureț*, mai puțin relevant în cazul nostru.

¹¹ Întâlnit relativ rar în română, dar frecvent în italiană și franceză, transferul semantic de la acțiune la obiect a fost totuși semnalat de Rodica Zafiu (*op. cit.*, p. 297–300) pentru cuvântul compus *spală-varză*, folosit de Vasile Alexandri cu sensul de „sabie” sau „iatagan”. Deși pare să fie o adaptare românească a fr. *coupe-choux* „taie-varză” (ironic, despre sabia care ar tăia căpățânele verzelor în locul capetelor dușmanilor), pentru cine știe că varza rareori se spală, ci doar se curăță de cotoare și de un rând de frunze urâte, a „spăla varza” este un exemplu de acțiune inutilă și ridicolă, care și-a transferat înțelesul asupra „sabiei”, sabia fiind, în contextul casnic evocat de Alexandri, un obiect ridicol, o „sperietoare” inutilă în casă, pe timp de pace. De asemenea, Rodica Zafiu (*op. cit.*, p. 240) citează același transfer semantic în compusele populare de tipul *rupe-gātu* sau *bășică-limba*, devenite elemente de argou pentru a denumi „*trotitul*”, băutura alcoolică fabricată de deținuții închisorilor din diverse ingrediente, de cele mai multe ori toxice.

totală a celei de a treia consoane – *l* (vezi și *jgl'eab* > *jpgheab*, ibidem), obținându-se formele mai vechi *cartaboș* și *cardaboș*. Cea de a doua variantă a simplificării grupului *-rtl-* a fost precedată de o metateză a lichidelor: [rtl] > [ltr], **cartlaboș* devenind **caltraboș*, iar prin eliminarea celei de a doua lichide (cf. *alta* < **altra* < lat. *altera*), la fel ca în cazul primei variante, s-a ajuns la forma devenită în prezent literară – *caltaboș*.

Celelalte variante lexicale se pot explica ușor prin simple evoluții fonetice regionale sau prin contaminări ulterioare: *cârtaboș* < *cartaboș* + *cârnaț*; *cartaboj* – cu sonorizarea consoanei finale; *cardaboj* – cf. *cartaboj*; *cârtaboș* – cu primul *a* neaccentuat devenit *ă*; *catalboș* – cu metateza [-l-ta-] > [-tal-]; *galdaboș* – cu sonorizarea ocluzivei inițiale într-o formă contaminată din *caltaboș* + *cardaboș*; *gâldăbaș*, *gâldăbaj* – contaminări între *gâlbaș* (= *câlbaș*) și *galdaboș*, cf. *cardaboj* etc. Varianta *caltaborș* este una dintre dovezile supraviețuirii regionale a variantei cu *r* păstrat: *boarșe* (> sg. **borș* = *boș*) < lat. vulg. **byrsea*. Pentru păstrarea formei mai vechi *boarșe* = *boășe*, vezi Dumitru Loșonți, *Certitudini și ipoteze etimologice* (CIE), 2007, p. 30–31.

Dacă va fi cunoscută mai bine și dacă va fi totuși luată în seamă, noua noastră propunere de etimologie a cuvântului *caltaboș* ar avea toate șansele să întrunească sufragiile celor preocupați de elucidarea enigmelor care mai persistă încă în istoria cuvintelor limbii române.

Caltaboș, cartaboș ← *carc'la-boș* (*carc(ă)* = *încarc(ă)*, *boș* = *mațul gros al porcului*).

CHIUL

Al. Graur atrăgea atenția, în BL, 14, 1946, p. 107, că înțelesul de bază al cuvântului *chiul* este cel de „înșelătorie”, iar expresia *a trage chiulul* înseamnă „a înșela”. Celelalte sensuri date în DELR II/1, p. 223: „sustragerea de la îndeplinirea unei obligații”, „subterfugiu” etc. sunt sensuri derivate, apărute ulterior.

Etimologiile turcești mai vechi sunt dificile fonetic și insuficiente semantic, de exemplu var. din *chiulaf* < tc. (fam.) *kūlah* „șmecherie”; *chiulangiu* < tc. *kūlahğy* SDLR, DA (cf. *kūlah kapmak* „a înșela făcând șiretlicuri, cf. *kūlahçı* „om șiret, șarlatan” E. Suci, IT, 2, 235), ori derivat regresiv din *chiulangiu* < *kūlhan(a)cı* „slujbaș însărcinat să încălzească baia turcească” (fam.: „petit polisson, fripon, vagabond, coquin”) ȘIO, 2, 118–119, cf. E. Suci, IT, 2, 227.

Etimologia îmbrățișată fără rețineri de Al. Graur (*ibidem*), Th. Hristea (DEX) etc. este expresia fr. *tirer au cul*, cunoscută de la L. Sainéan (Șăineanu), *Langage parisien*, p. 141, tradusă nu tocmai exact prin „a trage chiulul”. Dacă expresia provenea din franceză, forma scrisă trebuia să dea în românește *a trage „la cul”* (cu *u*, pentru că *ü* nu este un sunet românesc), iar dacă era preluată după pronunțarea franceză, ar fi sunat „*la chiu*”.

Ceea ce nu s-a spus despre expresia franceză este amănuntul că face parte din argoul soldătesc, atestat la sfârșitul secolului al XIX-lea (*l'argot des poilus*), și că este varianta foarte trivială a sinonimului *tirer au flanc* „a se trage la o parte”, amândouă având înțelesul de „a lenevi, a încerca mereu să scape de corvezi”, cf. „a da *dosul*”, „a se trage *îndărăt* de la treabă”. Forma *tirer au cul* nu este citată din motive de pudoare nici măcar în micul *Larousse*, astfel că forma *s c r i s ă* a acestei expresii este cvasiinexistentă în literatura franceză, poate cu excepția câtorva rare atestări în descrieri ale vieții cazone sau ale argoului acesteia. În afară de aceasta, fr. *tirer au flanc* și *tirer au cul* nu sunt atestate mai devreme de anul 1880 (1887, cf. Dubois, Mitterand, Dauzat, DÉHF, p. 303 etc.), în timp ce rom. *chiul* este atestat în 1868, cf. DELR II/1.

De aceea, etimologia cea mai probabilă a cuvântului *chiul* trebuie căutată în altă parte, mai precis în aceeași zonă de unde au provenit cuvintele argotice *a cafti* și *șpagă*. În albaneză întâlnim cuvântul *qyl¹* [kiül] s.m. (fam.) **1.** „mâncare și băutură pe gratis, pe spinarea cuiva; chilipir”; **2.** „chiulangiu, chilipirgiu; leneș; *qyl²* adv. (fam.) „pe gratis; pe degeaba, pe nimic”; *e do qyl* „o vrea pe degeaba, fără să plătească”; *qylaxhi* [kiülaği] adj. (fam.) (peior.) „chilipirgiu, chiulangiu” (Renata Topciu, Ana Melonashi, Luan Topciu, *Dicționar albanez-român*, Polirom, 2003, p. 884)¹².

I. L. Caragiale, care era un profund cunoscător al limbajului colocvial românesc și al argoului bucureștean, a avut prevederea să ne dea o mostră de analiză lexicografică a cuvântului *tal*, în schița cu același nume: *Țal!*...: „substantiv comun, de genul masculin pentru amândouă sexurile – impieगत comercial sau impieगतă comercială; persoană-însărcinată într-un local public de consumațiune cu încasarea plăților de la consumatori”... „Genitiv – chiulurile *Țalului*”... „Dativ [pl.] – *li se trag chiuluri destule și Țalilor*” (Caragiale, 1909, v. *abr. bibl.*).

Informația prețioasă pe care o desprindem din aceste citate este *c o n t e x t u l* mai vechi al folosirii cuvântului *chiul*, anume în restaurante sau cârciumi, locuri unde orice consumație trebuia să fie plătită. Deși sensurile lui *chiul* nu sunt explicate de Caragiale, *chiulurile țalilor* sunt înșelăciunile acestora, fie față de clienții uneori încărcați la plată, fie față de patronul localului, căruia nu i se dădeau toți banii conveniți. În schimb *chiulurile* care *li se trag țalilor* reprezintă exact înțelesul cuvântului albanez: „mâncare și băutură pe gratis”, atunci când clientul localului „uită” să plătească consumația, ori se tocmea, certându-se, ca să plătească mai puțin decât a consumat.

¹² Dan Alexe (*Dacopatia și alte rătăciri românești*, p. 151–152) a sesizat „raportul de rudenie vizibil” dintre rom. *chiul* și alb. (popular, argotic) *qyl* „gratis” sau ceva „obținut prin înșelăciune”, presupunând în mod just că este vorba despre „un împrumut dinspre albaneză spre română”. Trebuie însă să precizăm că rom. *chiulangiu* nu este împrumutat din tc. *külahçi* „șmecher, șarlatan”, cum crede autorul, ci este un derivat românesc din *chiul*, cu sufixul *-angiu*, cf. *moftangiu* etc., fenomenul petrecându-se similar și pe teren albanez: alb. *qylaxhi*, din *qyl* + *-axhi*, cf. *biçikletaxhi*, iar fr. *tirer au cul* nu este un „franțuzism inexistent”, ci o expresie trivială din argoul soldătesc francez, fără legătură cu rom. *chiul*.

Din punct de vedere istoric, cea mai probabilă origine a cuvântului *chiul* se află, la fel ca pentru *a cafti* sau *șpagă*, în „limbajul mahalalelor” din orașele și târgurile celor două Principate Române, unde arnăuții, slujbașii mercenari ai Agiei (ai poliției din timpul regimului fanariot), abuzau probabil de multe ori de puterea lor administrativă pentru a mânca pe gratis în cârciumile și locantele din acea epocă. Putem compara cele două expresii: *a trage un chef* și *a trage un chiul*, diferența dintre cele două era în cazul *chiulului* neplata mâncării sau a băuturii, ca urmare a fricii pe care arnăuții Agiei o inspirau cârciumarilor. În cazul arnăuților aflați în slujba marilor boieri ca agenți de pază, *chiulul* putea fi același, faptul că mâncau gratis pe socoteala stăpânilor, dar „trăgând chiulul” de la oricare altă muncă prestată în mod normal de restul slujbașilor.

Etimologia cuvântului albanez *qyl* pare să fie tc: *kül bedava* „cu totul pe gratis”, ori *kül caba* „cu totul pe nimic/pe degeaba”, prin elipsă (cf. Tahir Dizdari, *Fjalori i orjentalizmave në gjuhën shqipe*, s.v.). Adjectivul tc. *kül* „cu totul; întreg, tot, complet” are și forma amplificată *küllî* „complet, întreg, deplin; tot”, iar ca adverb, *külliyen* „în întregime, în totalitate, complet” (A. Baubec, M. Grecu, DT-R, 1979). De aceea, este foarte puțin probabil ca românescul *chiul* să fi provenit direct din turcă, deoarece turcii nu erau locuitori permanenți în Principate, nu se amestecau cu românii în mahalalele târgurilor, iar relațiile financiare dintre autoritățile turcești și cele moldo-valahe puteau fi uneori relativ avantajoase sau echitabile pentru români, chiar și în condițiile monopolului comercial otoman, motiv pentru care s-a păstrat expresia „turcul plătește”.

Expresia *a-i trage chiulul cuiva* este sinonimă cu *a-i trage butucul cuiva* (ap. Ion Creangă), respectiv *a trage la fit*, cf. DEL, 1985, p. 101, 135, 725, 726, expresii care ar mai necesita unele clarificări etimologice.

Chiul: din alb. (arn.) *qyl*.

BIBLIOGRAFIE

- Alexe, *Dacopatia* = Dan Alexe, *Dacopatia și alte rătăciri românești*, București, Humanitas, 2015.
 Arapi, 2016 = Irina Arapi, *Imaginea lui Gjergj Kastrioti Skanderbeg în literatura veche românească (sec. XVII–XVIII)*, în „Prietenul albanezului/ Miku i shqiptarit”, XVI, nr. 175, p. 13–15.
 Boerescu, 2013 a = Părvu Boerescu, *Etimologii: I. șpagă!*, II. *șperț*, în LR, LXII, 2013, nr. 1, p. 8–16.
 Caragiale, 1909 = I. L. Caragiale, *Țal!...* în vol. *Schițe și amintiri*, II. *Lanțul slăbiciunilor*, B.P.T., București, Editura Minerva, 1972, p. 49.
 Chelaru, 1937 = Valentin Gr. Chelaru, *Din limbajul mahalalelor*, în „Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide”, vol. IV (1937), p. 102–131.
 Cihac, DÉDR = A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, t. II, Francfort s/M – Berlin – București, 1879.
 Ciorănescu, CDER = Al. Ciorănescu, *Diccionario Etimológico Rumano*, Tenerife, Universidad de la Laguna, 1958–1966. (Versiunea românească: *DER. Dicționarul etimologic al limbii române*, București, Saeculum I.O., 2001.)
 Ciureanu, 1935 = P. Ciureanu, *Note de argot*, în „Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide”, vol. II (1935), p. 203–207.

- DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române* (A – De, F – Lojniță), București, Socec și Sfetea, (1907)–1913–1949.
- DÉHF = J. Dubois, H. Mitterand, A. Dauzat, *Dictionnaire étymologique et historique du français*, Larousse [1994].
- DEL = Gabriela Duda, Aglaia Gugui, Marie Jeanne Wojcicki *Dicționarul de expresii și locuțiuni ale limbii române*, București, Editura Albatros, 1985.
- DELR, II/1 = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Marius Sala, Andrei Avram (red. resp.), Cristian Moroianu (resp. vol.), *Dicționarul etimologic al limbii române (DELR)*, Vol. II, Litera C, partea 1, Ca – Cizmă, București, Editura Academiei Române, 2015.
- DEX = Academia R. S. România, Institutul de Lingvistică. Ion Coteanu, Luiza Seche, Mircea Seche, *Dicționarul explicativ al limbii române*, Editura Academiei, 1975. Supliment, 1988. Ediția a II-a, Univers Enciclopedic, 1996; ediție revăzută și adăugită, Univers Enciclopedic Gold, 2009.
- DG–R = Academia Română, Universitatea București, Institutul de Lingvistică; M. Isbășescu, M. Iliescu (coord.), *Dicționar german-român*, Editura Academiei, 1989.
- DLRM = *Dicționarul limbii române moderne*, București, 1958.
- DR-B, 1962 = St. Romanski, St. Ilcev, *Dicționar romîn-bulgar*, Sofia, Editura Academiei Bulgare de Științe, 1962.
- DT-R, 1979 = Agiemin Baubec, Mitică Grecu, *Dicționar turc-român*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.
- FCLR, I = Institutul de Lingvistică din București, *Formarea cuvintelor în limba română*, Volumul I: acad. Al. Graur, Mioara Avram (red. resp.), Fulvia Ciobanu, Finuța Hasan, *Compunerea*. Editura Academiei, 1970.
- Graur, BL, 1946 = Al Graur, *Notes d'étymologie roumaine*, în Faculté des Lettres de Bucarest, Laboratoire de Phonétique expérimentale, „*Bulletin linguistique*” publié par Al. Rosetti, Paris – București, 1946, p. 106–113.
- Hasdeu, HEM = B. P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*, I–IV, București, Socec, 1887–1893; ed. Gr. Brâncuș, I–III, București, Minerva, 1972–1976.
- Mărgărit, 2014 = Iulia Mărgărit, *Caltaboș, cartaboș – propunere etimologică*, în LR, LXIII, 2014, nr. 1, p. 13–22.
- MDA = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Micul dicționar academic*, 4 vol., București, Univers Enciclopedic, 2001–2003.
- Neiescu, DDI = Petre Neiescu, *Dicționarul dialectului istroromân*, București, Editura Academiei Române, vol. I (A–C), 2011, vol. II (Č–K), 2015.
- Papahagi, DDA = Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*. Ediția a doua, augmentată. [București], Editura Academiei, 1974.
- Pușcariu, LR, II = Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. II, *Rostirea*, București, Editura Academiei Române, (1959) 1994.
- Scriban, SDLR = August Scriban, *Dicționarul limbii românești*, Institutul de arte grafice „Presa bună”, Iași, 1939.
- REW³ = W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*. 3. vollständig neu bearbeitete Auflage. Heidelberg, 1935. (7., unveränderte Auflage, 2009.)
- Sainéan, *Langage parisien* = Lazare Sainéan (Șăineanu), *Le langage parisien au XIXe siècle*. Facteurs sociaux. Contingents linguistiques. Faits sémantiques. Influences littéraires. Paris, E. de Boccard, éditeur, 1920.
- Suciu, IT = Emil Suciu, *Influența turcă asupra limbii române*. I. *Studiu monografic*. II, *Dicționarul cuvintelor românești de origine turcă* [SDT], București, Editura Academiei Române, 2009, 2010.
- ȘIO = Lazăr Șăineanu, *Influența orientală asupra limbei și culturii române*, vol. I (*Introducerea*), vol. II₁ (*Vocabularul*). 1. *Vorbe populare*, vol. II₂ (*Vocabularul*). 2. *Vorbe istorice, împrumuturi literare, Indice general*, București, Editura Librăriei Socec & Comp, 1900.

- Tiktin, DRG¹ = H. Tiktin, *Dicționar român-german*, București, Imprimeria Statului, (1895) – 1903–1925.
- Topciu R., L.–Melonashi = Renata Topciu, Ana Melonashi, Luan Topciu, *Dicționar albanez-român/ Fjalor shqip-rumanisht*, [Iași], Polirom, 2003.
- Vasilu, 1937 = Al. Vasilu, *Din argoul nostru*, în rev. „Grai și suflet”, București, Socec & Co, S.A., vol. VII, 1937, p. 95–131.
- Zafiu, 2010 = Rodica Zafiu, *101 cuvinte argotice*, București, Humanitas, 2010.

A CAFTI, CALTABOȘ, CHIUL
ETYMOLOGICAL AND LEXICAL NOTES

(Abstract)

A CAFTI. The Romanian argotic verb *a cafti* ‘to larrup, to wallop’ does not have any Roma (Gipsy) origin, being recorded in DEX, MDA, DEXI (etc.) with a non-existent etymon. Romanian *a cafti* and Macedo-Romanian *căhtire* are Albanian loanwords. Albanian **kahtit** ‘to shell, to crack etc.’ was borrowed by the Romanian argot at the beginning of the 19th century, through the slang of the “arnăuți” – the Albanian mercenaries who have served in the Wallachian and Moldavian military police forces (until 1821), or as bodyguards of the Romanian princes and other rich boyards (until the beginning of the 20th century). The derivatives *caftan*³ ‘drubbing’, a *căftăni*² ‘to larrup’ are mockingly homonymous with the older Turkish loanwords *caftan*¹ ‘ceremonial (high rank) man’s gown’, a *căftăni*¹ ‘to confer the title of boyard’. **Cafti: borrowed from Albanian kahtit.**

CALTABOȘ is not quite the same as the English *black-pudding* or the German *Blutwurst*. *Caltaboș* is a traditional home made boiled pork sausage, which consists of minced pork offal contained in pork large intestine sausage casing. The attempt to derive this word from its regional Romanian synonym *câlbaș* (from Slavic or Hungarian) is unlikely, as *boașă*, pl. *boașe* (newer singular: *boș*) is the common and the coarse name for a skin casing, attributed to both scrotum (testicles) and pork large intestines (which are traditionally used as sausage casing). Initially, in Old Romanian, a phrase such as **carc(ă) la boș* ‘I, they stuff/ he, she stuffs the gut casing’, or even ‘a stuffing of the gut casing’ should have gone through normal phonetic alterations, evolving either from **carclaboș* through **cartlaboș* to the Northern Romanian variant **cartaboș**, and later into *cărtaboș*, or from **cartlaboș* through a metathesis: **caltraboș* and then, by the total dissimilation of the r, to the more common and better known variant **caltaboș**. **Caltaboș/cartaboș: derived of Old Romanian phrase *carc(ă) la boș.**

CHIUL. The colloquial word *chiul* ‘take-in, fraud, truancy’, used in the phrase *a trage chiulul* ‘to take somebody in, to play truant’ has no phonetical and historical relation with the French argotic and obscene phrase *tirer au cul* ‘to skulk away’. The Albanian colloquial word *qyl* means ‘costless food and drink (at one’s charge), bargain’, also ‘hunter for bargains, slacker’. The Albanian derivative *qylaxhi* is identical with the Romanian derivative *chiulangiu*: ‘slacker, cheater or swindler’. Albanian *qyl* was borrowed in Romanian similarly to a *cafti* ‘to larrup’, or *șpagă* ‘bribe’, through the slang of the “Arnăuți” – the Albanian mercenaries who have served between the 17th and the 19th centuries in the Wallachian and Moldavian military police forces or as bodyguards of the Romanian rich boyards. **Chiul: borrowed from Albanian qyl.**

Cuvinte-cheie: etimologii, elemente de argou, împrumuturi albaneze recente, substantive derivate din expresii și locuțiuni, *a cafti, boș, caltaboș/cartaboș, chiul*.

Keywords: etymologies, argotic terms, newer Albanian lexical borrowings, nouns derived from phrases, *a cafti, boș, caltaboș/cartaboș, chiul*.

București, Șoseaua Iancului nr. 10, apart. 40
pczboerescu@yahoo.com
<http://arh.pub.ro/parvu/>